

підготовки їх до майбутнього академічного та професійного успіху в міру того, як змінюватимуться освітні підходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beresten, O. Y., & Pliushchai, O. O. (2021). Group work at a foreign language lesson. *Bulletin of Alfred Nobel University Series "Pedagogy and Psychology,"* 2(22), 177–183. <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-2-22-20>
2. Berzener, Ü. A., & Deneme, S. (2021). The effect of cooperative learning on EFL learners' success of reading comprehension: An experimental study implementing Slavin's STAD method. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 20(4), 90–100. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1313496>
3. Chen, R. (2021). A review of cooperative learning in EFL classroom. *Asian Pendidikan*, 1(1), 1–9. <https://doi.org/10.53797/aspn.v1i1.1.2021>
4. Galle, S. A., Alaku, M. E., & Paul, V. (2022). Effect of group discussion on senior secondary school students' English language comprehension achievement and retention in Kefir, Nasarawa state. *International Journal of Power and Energy Systems*, 4(7), 79–92. https://www.researchgate.net/publication/360728236_EFFECT_OF_GROUP_DISCUSSION_ON_SENIOR_SECONDARY_SCHOOL_STUDENTS_ENGLISH_LANGUAGE_COMPREHENSION_ACHIEVEMENT_AND_RETENTION_IN_KEFFI_NASARAWA_STATE
5. Gálvez, J. D., & Del Campo, M. (2023). Strengthening reading competence in English using a reading comprehension module. *Profile: Issues in Teachers' Professional Development*, 25(1), 229–243. <https://doi.org/10.15446/profile.v25n1.101251>
6. Kien, L. T., & Nghia, T. L. H. (2023). The contribution of English language education to students' development of soft skills and personal attributes. In T. L. H. Nghia, L. T. Tran, & M. T. Ngo (Eds.), *English Language Education for Graduate Employability in Vietnam* (pp. 165–184). Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-4338-8_8
7. Moge, T. (2023). Improving students' reading comprehension through group discussion technique. *Jurnal Pendidikan Dan Sastra Inggris*, 3(1), 91–102. <https://doi.org/10.55606/jupensi.v3i1.1241>
8. Pinninti, L. R. (2024). The impact of peer-collaborative strategic reading and reflective journal writing on orchestrated reading strategy use and comprehension. *Teaching English as a Second or Foreign Language--TESL-EJ*, 27(4). <https://doi.org/10.55593/ej.27108a3>
9. Wang, Y. (2023). Enhancing English reading skills and self-regulated learning through online collaborative flipped classroom: A comparative study. *Frontiers in Psychology*, 14, 1–16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1255389>

УДК 82.09(4) + 392.3

DOI: 10.31652/2786-9083-2025-6(1)-64-76

Інесса Анікіна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри
прикладної лінгвістики, зарубіжної літератури та журналістики
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
ORCID ID: 0000-0003-2760-8422

aiv.777@ukr.net

Тетяна Мельник, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології, перекладу та зарубіжної літератури
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID: 0000-0002-2258-7389
Scopus-Author ID: 585199722000
tatiana.n.melnik@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ ЖІНОЧОГО ОБРАЗУ В КЛАСИЧНІЙ ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті здійснено комплексний аналіз еволюції жіночого образу в класичній зарубіжній літературі крізь призму змін художніх типажів, ціннісних орієнтацій і соціокультурного контексту. Об'єктом дослідження виступають трагедія Вільяма Шекспіра «Отелло», роман Джейн Остін «Гордість і упередження», роман Гюстава Флобера «Пані Боварі», роман Вірджинії Вулф «Місіс Деллоуей» та роман Сильвії Плат «Під скляним ковпаком». У межах аналізу шекспірівської трагедії «Отелло» наголошено на багатозначному характері образу Дездемони, який уособлює водночас вірність, наївність і жертвність. Автори статті розкривають, як наративна структура твору та патріархальна модель соціального устрою позбавляють героїню права на суб'єктність, підкреслюючи її вразливість у межах чоловічих проєкцій і насильства. У романі «Гордість і упередження» Джейн Остін подано нову модель жіночої суб'єктності, уособлену в постаті Елізабет Беннет. Через її інтелектуальну автономію, емоційну незалежність і здатність до критичного мислення простежується поступова емансипація жіночої свідомості. Особлива увага зосереджена на переосмисленні інституту шлюбу, який у творі набуває етичного наповнення, що контрастує з домінантною соціально-економічною інтерпретацією. Образ Емми Боварі, центральної героїні однойменного роману Г. Флобера, репрезентує амбівалентну модель жіночої ідентичності в контексті конфлікту між романтизованими уявленнями про життя та суворою реальністю провінційного побуту. Її внутрішній розрив між бажанням і дійсністю, а також залежність від художньої ідеалізації виявляють глибинні суперечності жіночого досвіду в буржуазному суспільстві. Особливу увагу приділено романам «Місіс Деллоуей» Вірджинії Вулф та «Під скляним ковпаком» Сильвії Плат як творам, у яких фокусується увага на екзистенційному конфлікті між зовнішнім образом і внутрішніми емоційними потребами жінки. Аналіз образу Кларисси Деллоуей засвідчує зміну парадигми жіночого зображення: за соціально схваленою роллю господині й матері приховується глибоке відчуття самотності, сумнівів і туги за втраченими можливостями. Використання техніки внутрішнього монологу й фрагментарної структури дозволяє розкрити складну структуру жіночої психіки та критичне осмислення нею власної ролі в патріархальному суспільстві. Образ Естер Грінвуд з роману Сильвії Плат репрезентує кульмінацію внутрішньої драми, де психічні страждання постають не лише як індивідуальна, а й як соціально зумовлена реакція на структурні обмеження жіночої реалізації. Порівняльний аналіз жіночих образів у літературній традиції XIX–XX століть засвідчує перехід від етично цілісних, проте беззахисних постатей (Дездемона), до автономних, критично мислячих героїнь (Елізабет Беннет), а згодом – до глибоко конфліктних, рефлексивних суб'єктів (Емма Боварі, Кларисса Деллоуей, Естер Грінвуд).

Ключові слова: зарубіжна література, жіночий образ, патріархальні норми, літературна ідентичність, соціальний контекст, гендерна нерівність.

EVOLUTION OF THE FEMALE IMAGE IN CLASSICAL FOREIGN LITERATURE

Inessa Anikina, PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, Foreign Literature and Journalism, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID ID: 0000-0003-2760-8422

aiv.777@ukr.net

Tetiana Melnyk, PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Germanic Philology, Translation and Foreign Literature, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID ID: 0000-0002-2258-7389
Scopus-Author ID: 58519972200
tatiana.n.melnik@gmail.com

The article presents a comprehensive analysis of the evolution of the female image in classical foreign literature through the lens of shifting artistic archetypes, value orientations, and sociocultural context. The study focuses on William Shakespeare's tragedy Othello, Jane Austen's novel Pride and Prejudice, Gustave Flaubert's Madame Bovary, Virginia Woolf's Mrs. Dalloway, and Sylvia Plath's The Bell Jar. Within the analysis of Shakespeare's Othello, special attention is paid to the polysemous nature of Desdemona's character, which simultaneously embodies loyalty, naivety, and self-sacrifice. The authors reveal how the narrative structure of the play and the patriarchal model of social order deprive the heroine of subjectivity, emphasizing her vulnerability within the confines of male projections and violence. In Pride and Prejudice, Jane Austen introduces a new model of female subjectivity embodied in the figure of Elizabeth Bennet. Her intellectual autonomy, emotional independence, and capacity for critical thinking reflect the gradual emancipation of

female consciousness. Particular focus is given to the rethinking of the institution of marriage, which in the novel acquires ethical significance, contrasting with the dominant socio-economic interpretation. Emma Bovary, the central character in Flaubert's eponymous novel, represents an ambivalent model of female identity in the context of a conflict between romanticized notions of life and the harsh reality of provincial existence. Her inner division between desire and reality, as well as her dependency on artistic idealization, reveals the profound contradictions of female experience within bourgeois society. Special attention is given to Mrs. Dalloway by Virginia Woolf and *The Bell Jar* by Sylvia Plath, as works that focus on the existential conflict between a woman's outward image and her inner emotional needs. The analysis of Clarissa Dalloway's character demonstrates a shift in the paradigm of female representation: beneath the socially approved role of wife and hostess lies a deep sense of loneliness, doubt, and longing for lost possibilities. The use of the stream-of-consciousness technique and a fragmentary narrative structure allows for the revelation of the complexity of the female psyche and a critical reflection on her role within a patriarchal society. The character of Esther Greenwood in Sylvia Plath's *The Bell Jar* represents the culmination of inner drama, where psychological suffering emerges not only as an individual issue but also as a socially conditioned response to structural limitations on female self-realization. A comparative analysis of female characters in the literary tradition of the 19th and 20th centuries reveals a transition from ethically coherent yet defenseless figures (Desdemona), to autonomous, critically thinking heroines (Elizabeth Bennet), and subsequently to deeply conflicted, reflective subjects (Emma Bovary, Clarissa Dalloway, Esther Greenwood).

Key words: foreign literature, female image, patriarchal norms, literary identity, social context, gender inequality.

Актуальність. Еволюція жіночого образу в класичній зарубіжній літературі є важливим напрямом літературознавчих студій, оскільки саме через трансформацію жіночих персонажів відображаються глибинні зміни культурної свідомості, естетичних норм і соціальних ролей у різні історичні періоди. Аналізуючи художні уявлення про жінку як символ, архетип чи індивідуалізований суб'єкт, дослідники мають змогу простежити механізми формування ідеологічних настанов, що закладалися у літературні тексти, а також встановити зв'язки між літературною образністю та суспільною дійсністю, яка впливала на уявлення про жіночу сутність, моральність і соціальну функцію.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Попри наявність окремих досліджень, присвячених аналізу жіночих персонажів у творах окремих авторів або літературних епох, питання послідовної еволюції жіночого образу в класичній зарубіжній літературі залишається недостатньо узагальненим на міжепохальному рівні. Це створює потребу в комплексному підході до вивчення типології жіночих образів, їх символічного навантаження та ідеологічної функції в різних літературних традиціях. Наукове осмислення цієї проблеми сприятиме не лише поглибленню знань про художню природу жіночого образу, а й дозволить актуалізувати питання гендерної репрезентації у класичному каноні, що має важливе значення для сучасної гуманітарної науки й освітньої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних літературознавчих студіях спостерігається зростаючий інтерес до проблеми типології жіночих образів, що формуються в різні історико-культурні періоди. Дослідники акцентують увагу на розмаїтті художніх втілень жіночої сутності, залежно від ідеологічних, соціокультурних та естетичних домінант епохи.

Зокрема, А. Марків і Р. Манько звертають увагу на широкий спектр жіночих образів у новелах Гі де Мопассана, підкреслюючи, що автор не обмежується репрезентацією страждань жінок, а передає багатство емоційного спектра – від співчуття до іронії, від трагізму до зневаги. За їхніми

спостереженнями, Мопассан зображає жінок як носіїв високих моральних якостей – патріотизму, вірності, здатності до самопожертви. При цьому у творах письменника простежується тенденція до деконструкції традиційних уявлень про соціальну мораль: жінки легкої поведінки іноді виявляються морально вищими за представниць так званого «респектабельного» суспільства, демонструючи більшу людяність і відданість національним ідеалам, тоді як «порядні» матері та дружини можуть бути носіями цинізму і користолюбства навіть у несподіваних ситуаціях (Марків, Манько, 2023, с. 329).

Своєю чергою О. Гальчук здійснила типологічний аналіз жіночих персонажів античної літератури, у межах якого виділила три основні домінанти – моральну, героїчну та естетичну. Ці категорії втілюються у дихотоміях «моральне – аморальне», «подвиг – проступок» та «прекрасне – потворне». У результаті аналізу було виявлено, що античне художнє мислення відображало жінку переважно як об'єкт еротичного уявлення, що зумовлено домінуванням мізогінії у патріархальній культурі античності. Тому жіночий персонаж у цьому дискурсі виступає не як активний суб'єкт, а як репрезентація соціокультурного статусу жінки в умовах чоловічоцентричного світу (Гальчук, 2021, с. 20).

Проблему еволюції жіночого характеру від античності до епохи романтизму досліджує Л. Андропова. Вона акцентує увагу на формуванні архетипних моделей, серед яких важливе місце посідає образ «жінки-войовниці». Цей тип жіночого персонажа виконує системоутворюючу функцію в творах таких митців, як Ф. Шиллер, Вольтер, А. Міцкевич. З позиції ідейно-художнього аналізу окреслено низку провідних типів жіночих образів: жінка-месниця, жінка-спокусниця, Прекрасна Дама, жінка-воїн, що підтверджує політипність жіночої репрезентації в літературі (Андропова, 2023, с. 8).

Іншу концептуальну лінію дослідження жіночого образу представляє І. Накашидзе, яка вказує на сутнісну переоцінку традиційних цінностей у сучасній жіночій прозі. У творчості українських письменниць спостерігається зосередженість на проблемах особистісного становлення жінки, її духовної автономії, пошуку сенсу життя, меж людської свободи та взаємодії з історичним часом. Центальною постаттю виступає образ «нової» жінки – інтелектуально зрілої, самодостатньої, здатної чинити спротив стереотипам і виборювати власну ідентичність. Джерелами художнього осмислення жіночої сутності є фольклор та літературна традиція XIX століття, а основним засобом розкриття внутрішнього світу героїні – опосередковане відображення через зовнішні події та обставини (Накашидзе, 2020, с. 100).

Анікіна І., Мельник Т. стверджують, що література не лише відтворює жіночі історії, а й відображає глибокі соціальні процеси, зокрема ті, що стосуються ролі жінки в суспільстві: «Гендерна проблематика у художніх творах відображає різноманітні аспекти стосунків, ролей та ідентичності у суспільстві, що охоплює стереотипи, соціокультурні очікування, боротьбу за рівність, ідентичність та близькість» (Анікіна І., Мельник Т., 2024. с.51).

У контексті постмодерної парадигми І. Колієва та Т. Купцова наголошують на зміні підходів до репрезентації жіночої суб'єктності. Сучасна література відходить від узагальнених стереотипів, прагнучи реалістичного відображення жіночого досвіду. При цьому відбувається критична ревізія домінантних дискурсів – як внутрішніх, так і зовнішніх щодо жіночої ідентичності. Жінка в сучасному літературному творі не лише постає активним суб'єктом наративу, а й чинить опір традиційним моделям, формуючи нову парадигму художнього зображення жіночої сутності (Колієва, Купцова, 2020, с. 11).

Метою статті є простеження еволюції жіночого образу в класичній зарубіжній літературі крізь призму змін художніх типажів, ціннісних орієнтацій та соціокультурного контексту, у якому формувалася літературна традиція.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом століть жіночий образ у зарубіжній літературі зазнавав істотної трансформації – від узагальнених архетипів до складних психологічно опрацьованих постатей. Ці зміни відображали не лише естетичні зрушення у художній традиції, а й глибші суспільні процеси, зокрема переосмислення ролі жінки у соціумі. Відтак, аналіз літературних персонажів крізь призму еволюції жіночого типажу дає змогу простежити, як трансформувалися уявлення про жіночу суб'єктність, моральний вибір та межі особистої свободи в різні історичні епохи. У цьому контексті показовим є звернення до творів класичної зарубіжної літератури, в яких образ жінки слугує віддзеркаленням як естетичних, так і соціокультурних настанов доби.

Так, у трагедії Вільяма Шекспіра «Отелло» (1603) образ Дездемони відіграє ключову роль у розкритті проблематики становища жінки в умовах патріархального суспільства. Її характер, поведінкові моделі та трагічний фінал уособлюють суперечності жіночого буття, що розгортається на перетині особистої гідності, почуття морального обов'язку та структурних обмежень соціального ладу. Саме в цьому контексті Дездемона репрезентується як багатозначний символ – вірності, наївності та жертви гендерної нерівності, що перебуває в полі чоловічих проєкцій, ревнощів і насильства.

Насамперед, акцент слід зробити на уособленні Дездемоною вірності, яка виходить за межі традиційного уявлення про подружній обов'язок і постає як свідомий моральний вибір. Вона відкрито заявляє про своє кохання до Отелло, попри його чужинецьке походження та осуд з боку батька і венеційського соціуму. У сцені перед сенаторами героїня проголошує: *“That I did love the Moor to live with him, / My downright violence and storm of fortunes / May trumpet to the world”* (Act I, Scene III), тим самим підкреслюючи власну рішучість і здатність до самостійного визначення життєвих пріоритетів. Такий жест є водночас актом особистісного самоствердження в умовах, коли жінка традиційно позбавлена голосу в публічному просторі.

Водночас вияв глибокої моральної цілісності Дездемони вступає в конфлікт з її наївністю, що проявляється у неспроможності критично осмислити

соціальну реальність. Її віра в доброчесність оточення та щире бажання відновити репутацію Кассіо не враховують емоційної дестабілізації Отелло та механізмів маніпуляції, які реалізує Яго. Зокрема, її наполегливі прохання щодо Кассіо: *“Why, then, tomorrow night; or Tuesday morn; / On Tuesday noon, or night; on Wednesday morn: / I prithee, name the time, but let it not / Exceed three days...”* (Act III, Scene III), – тлумачаться Отелло як доказ зради. Таким чином, моральна прозорість Дездемони не убезпечує її від хибної інтерпретації, що своєю чергою посилює її вразливість у патріархальній системі координат.

Аналізуючи художню структуру твору, необхідно відзначити, що фундаментальним чинником формування жіночого образу виступає патріархальна модель соціального устрою, в межах якої жіночий голос позбавлений правового й етичного статусу. Дездемона функціонує не як суб'єкт дієвості, а як об'єкт, навколо якого конструюються чоловічі сумніви, рішення та проєкції. В умовах відсутності ефективних механізмів самозахисту її безпека виявляється повністю залежною від волі чоловіків. У сцені смерті вона вимовляє: *“Nobody; I myself. Farewell. / Commend me to my kind lord: O, farewell!”* (Act V, Scene II), фактично намагаючись зняти провину з Отелло. Цей акт крайньої покори демонструє межу жіночої жертвовності, що ґрунтується на глибоко інтеріоризованих уявленнях про підлеглість.

Особливої уваги заслуговує контраст між уявленнями про ідеальну жінку та реальним втіленням жіночої суб'єктності, який структурує уявлення персонажів про моральний порядок. Яго, що репрезентує мізогінний дискурс, висловлює: *“Blessed fig's-end! The wine she drinks is made of grapes: if she had been blessed, she would never have loved the Moor”* (Act II, Scene I), тим самим редукуючи моральну цінність Дездемони до її вибору партнера. Зазначена репліка відображає глибоко вкорінену недовіру до жіночої самостійності та намагання знецінити її емоційну автономію.

Таким чином, Дездемона в шекспірівській трагедії постає як різнозначне художнє втілення жіночого досвіду, сформованого в умовах глибоко ієрархізованого патріархального соціуму. Її образ поєднує моральну гідність, емоційну відкритість і доброзичливість із соціальною вразливістю, яка унеможливорює захист навіть у критичних ситуаціях. Конфлікт між внутрішньою цінністю героїні та зовнішніми обмеженнями жіночого статусу набуває в «Отелло» універсального звучання й зберігає актуальність у сучасному гендерному дискурсі.

У романі Джейн Остін «Гордість і упередження» (1813) тематика жіночого становища отримує новий ракурс інтерпретації, зосереджуючись на поступовому утвердженні інтелектуальної та моральної самостійності жінки. Образ Елізабет Беннет виступає уособленням нового типу героїні, яка, залишаючись вірною традиційним моральним орієнтирам, виявляє здатність до критичного мислення, емоційної автономії та самостійного прийняття рішень. У суспільстві, де шлюб розглядається як економічна необхідність і соціальна угода, її поведінка вказує

на формування нової парадигми жіночої суб'єктності в англійському романі початку XIX століття.

Постать Елізабет Беннет репрезентує концепт жіночої автономії, виразно артикульований уже на початку твору через її критичне ставлення до усталених норм суспільної поведінки. Особливо помітним є її іронічний погляд на прагнення матері якомога швидше влаштувати шлюб доньок, що розглядається як інструмент соціального забезпечення. Інтелектуальна самостійність героїні виявляється в епізоді відмови від шлюбу з містером Коллінзом – рішенні, яке вона ухвалює всупереч економічним і соціальним міркуванням. Слова Елізабет: *“You could not make me happy, and I am convinced that I am the last woman in the world who could make you so”* (Chapter 19), засвідчують, що для неї шлюб є передусім простором для реалізації емоційної й духовної рівності, а не засобом збереження статусу чи безпеки.

Протягом усього нарративу образ Елізабет послідовно контрастує з традиційною уявою про «добродішну» жінку, зведену до мовчазної слухняності та обмеженої функціональності в межах родини. Її діалоги, насичені іронією та гострим розумом, є інструментом як саморефлексії, так і соціальної критики. Це, зокрема, виявляється у її реакції на пиху містера Дарсі: *“I could easily forgive his pride, if he had not mortified mine”* (Chapter 5). Таким чином, образ Елізабет не лише підважує гендерні стереотипи, а й уможливорює переосмислення понять гордості та упередження як взаємозалежних чинників соціальної взаємодії. Для героїні вирішальним чинником вступу до шлюбу є інтелектуальна і моральна рівність, що уможливорює партнерство на засадах взаємоповаги.

З огляду на це, тематика жіночої емансипації в романі пов'язується з внутрішньою свободою особистості, яку авторка виводить із щоденної поведінки героїні. Елізабет вирізняється з-поміж інших жіночих персонажів – Лідії, що імпульсивно тікає з Вікхемом, чи Джейн, яка пасивно очікує дій від Бінглі. Вона послідовно обстоює право на самостійне прийняття рішень, що досягає кульмінації в сцені конфлікту з леді Кетрін де Бур. Її відповідь: *“I am only resolved to act in that manner, which will, in my own opinion, constitute my happiness...”* (Chapter 56) відображає здатність протистояти зовнішньому тиску та захищати особисту автономію навіть перед обличчям ієрархічного авторитету.

Поряд з особистісним виявленням Елізабет, Джейн Остін формує ширший соціокультурний контекст, у межах якого функціонує її героїня. Окрім прагнення до самореалізації вона виявляє елементи морального судження стосовно суспільства, що зумовлює залежність жінки від шлюбу як основного інструменту соціального виживання. Героїня не заперечує значущості шлюбу як суспільного інституту, проте наполягає на його засадничих цінностях – взаємності, симпатії та повазі. Такий підхід набуває ознак раннього феміністичного дискурсу, який, попри романтичну форму художньої репрезентації, виявляє ознаки критичного ставлення до соціального устрою.

У цьому контексті Елізабет Беннет постає як символ трансформації жіночого образу в літературі, що знаменує перехід від традиційної моделі

покірності до модерної моделі самодостатності, інтелектуальної рівності та суб'єктності. Через її мовлення, поведінку та стратегічні життєві вибори Джейн Остін окреслює постать жінки, здатної не лише протистояти гендерним обмеженням, а й ініціювати діалог з патріархальним дискурсом.

Аналогічні мотиви емансипації простежуються в романі Гюстава Флобера «Пані Боварі» (1856), однак вони реалізуються за допомогою іншої художньої стратегії. Образ Емми Боварі відтворює складну, амбівалентну модель жіночої ідентичності в умовах французького провінційного буржуазного середовища середини XIX століття. На відміну від Елізабет, яка чинить активний спротив суспільному тиску, Емма демонструє внутрішній конфлікт між романтизованими очікуваннями та буденністю реального життя. Її несумісність із соціально нав'язаною роллю дружини лікаря відображається в прагненні до естетичного й емоційного досвіду, що перебуває в конфлікті з прозаїчним середовищем її існування.

Цей конфлікт посилюється впливом художньої літератури, яка формує її уявлення про ідеалізоване кохання та витонченість. У відповідному фрагменті роману зазначено: *“She confused in her desire the sensualities of luxury with the delights of the heart...”* (Part I, Chapter 9), що засвідчує прагнення до життя, заснованого на естетичному переживанні, позбавленого соціального підґрунтя для реалізації. Таким чином, внутрішній світ Емми, позначений мріями та фрустрацією, уможливорює художню репрезентацію жіночої суб'єктивності, конфліктної щодо нормативного уявлення про чесноту, обов'язок і соціальну пристосованість.

Зіставлення образів Елізабет Беннет та Емми Боварі дає змогу простежити еволюцію художнього конструювання жіночої суб'єктності: від активного протистояння соціальним нормам до психологічного протесту, позбавленого реальних засобів дії. Обидва образи, попри різні естетичні та соціальні контексти, відображають ускладнення уявлень про жіночу роль у суспільстві та слугують основою для подальшої рефлексії над концептом жіночості в європейській літературній традиції.

У романі Гюстава Флобера «Пані Боварі» також простежується глибокий психологічний конфлікт, зумовлений невдоволенням головної героїні власною повсякденністю, відсутністю емоційного зв'язку з чоловіком і нереалізованими очікуваннями. Ці чинники призводять до стану глибокої фрустрації, що трансформується у внутрішню кризу особистості. Інституція шлюбу, яка в контексті соціокультурної парадигми XIX століття розглядалася як визначальний елемент жіночої долі, у творі набуває ознак психологічного та морального поневолення: *“Before marriage she thought herself in love; but the happiness that should have followed this love not having come, she must, she thought, have been mistaken”* (Part II, Chapter 2). У наведеному фрагменті виразно окреслюється розчарування традиційним уявленням про шлюб як гарант щастя, що не враховує потреб у самореалізації, духовному розвитку та партнерському спілкуванні.

Цей критичний погляд на шлюб як соціальну норму набуває форми ширшої соціальної критики, спрямованої проти обмеженого вибору для жінки в буржуазному суспільстві. У межах наявної системи соціальних ролей жінці відводиться вибір між двома крайнощами – зразковою дружиною або порушницею моральних норм, яка підлягає осуду. Емма Боварі, намагаючись вийти за межі встановленого сценарію, обирає кохання як альтернативну модель самореалізації. Проте її стосунки з Родольфом і Леоном не приносять очікуваного емоційного чи екзистенційного наповнення, що засвідчує повторюваність розчарування: *“She was not happy – she never had been”* (Part III, Chapter 6). У такий спосіб художній конфлікт у романі виявляє глибинну структурну неможливість досягнення жіночого щастя в умовах патріархального порядку, де жіночі переживання і потреби залишаються поза межами суспільного визнання.

Вищою точкою трагізму постає самогубство Емми – вчинок, що постає не лише як індивідуальний акт відчаю, а й як символ цілковитої духовної та інституційної ізоляції жінки. У момент екзистенційної кризи героїня виявляється самотньою перед обличчям внутрішнього краху та байдужості оточення: *“No one was there. Everything was silent. She felt so weary that she let herself fall upon the bed, and sobbed aloud”* (Part III, Chapter 8). Цей епізод метафорично унаочнює беззахисність жінки, що прагне вийти за межі нав’язаного культурного архетипу «ідеальної дружини», однак зіштовхується з відсутністю альтернативної життєвої стратегії.

Отже, образ Емми Боварі репрезентує не лише індивідуальний психологічний злам, а й структурну критику соціальної моделі, у межах якої жіноча самосвідомість і прагнення до самореалізації лишаються маргіналізованими. Її внутрішній конфлікт, прагнення емансипації, емоційна незадоволеність та трагічний фінал виявляють глибинну суперечність між ідеологією патріархального буржуазного суспільства і потребами особистості. У цьому контексті роман Гюстава Флобера постає як художнє свідчення неможливості реалізації жіночого щастя в умовах культурної системи, що знецінює внутрішній світ жінки.

На противагу цьому у романі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» (1847) формулюється концепт жіночого образу, в якому центральними рисами постають моральна цілісність, духовна автономія та прагнення до рівноправних стосунків. Постать Джейн, попри складні життєві обставини та соціальні обмеження, демонструє здатність до самостійного формування власної ідентичності, заснованої на самоповазі, внутрішній стійкості та усвідомленні особистої гідності. Так, жіночий образ у цьому творі репрезентує ідею емансипованої особистості, яка вимагає визнання на рівних засадах у суспільстві, що досі функціонує за патріархальними нормами.

Від самого початку оповіді Джейн постає як героїня з виразним почуттям справедливості й моральною непоступливістю. Її протест проти приниження в домі тітки Рід демонструє ранній вияв внутрішньої гідності: *“I am not deceitful:*

if I were, I should say I loved you; but I declare I do not love you: I dislike you the worst of anybody in the world” (Chapter 4). Така відверта заява, адресована авторитетній постаті, є актом моральної незалежності, що закладає основу подальшої стійкості героїні в протистоянні суспільним очікуванням.

Подальший розвиток персонажа свідчить про послідовність у виборі на користь власної гідності, зокрема у взаєминах з містером Рочестером. Відмова Джейн вступити з ним у позашлюбні стосунки після відкриття його попереднього шлюбу фіксує її внутрішню цілісність: *“I care for myself. The more solitary, the more friendless, the more unsustained I am, the more I will respect myself”* (Chapter 27). Це висловлювання репрезентує принцип духовної автономії, в основі якого – визнання особистої цінності, незалежно від зовнішніх обставин чи емоційних уподобань.

Фінал роману відзначається символічною реалізацією ідеї рівності: повернення Джейн до Рочестера відбувається за нових умов, коли вона здатна виступати як рівна партнерка, а не підлегла. Фраза *“Reader, I married him”* (Chapter 38) набуває особливого значення завдяки активній позиції оповідачки, яка акцентує власну ініціативу в прийнятті рішення. Цей мовний вибір трансформує шлюб з інституційного обов’язку на прояв жіночого агентства, підтверджуючи здатність героїні діяти відповідно до власних переконань.

Таким чином, образ Джейн Ейр у романі Шарлотти Бронте втілює альтернативну модель жіночої ідентичності, засновану на етичній автономії, духовному зростанні та прагненні до взаємоповаги. У порівнянні з образом Емми Боварі, що репрезентує фрустрацію та крах у межах патріархальної системи, постать Джейн демонструє можливість конструктивного подолання соціальних обмежень і ствердження жіночого голосу в культурному дискурсі.

Отже, образ Джейн Ейр уможлиблює переосмислення традиційної парадигми жіночності, трансформуючи її в напрямі до суб’єктності, самостійності та внутрішньої гідності. Шлях героїні, що охоплює протистояння приниженню, послідовне дотримання моральних принципів і прагнення до рівноправного кохання, формує альтернативну модель жіночої ідентичності. Ця модель не прив’язана до зовнішніх соціальних маркерів, а ґрунтується на особистісній цілісності та етичній самосвідомості. У межах літературного дискурсу жіночої емансипації роман Шарлотти Бронте відіграє роль концептуального попередника подальших художніх пошуків, репрезентуючи стійкий архетип жінки як морально автономного суб’єкта.

У цьому контексті роман «Місіс Делловей» Вірджинії Вулф, опублікований у 1925 році, репрезентує подальший розвиток жіночого образу в межах модерністської парадигми. Авторка радикально змінює вектор зображення, зосереджуючи увагу не на соціальній боротьбі, а на внутрішньому психоемоційному світі героїні. Кларисса Делловей, на перший погляд, втілює соціально схвалений жіночий ідеал – вона підтримує громадську роль, організовує прийом, виконує обов’язки дружини та матері. Проте за цією зовнішньою відповідністю ховається глибоке внутрішнє відчуження,

екзистенційна тривога і сумнів у правильності зроблених виборів. Показовим є її рефлексивне усвідомлення емоційної самотності: *«Він ніколи не знав, ніколи не міг зрозуміти, наскільки самотньою вона була насправді»*.

Роман «Місіс Деллоуей» розгортає тему психологічного конфлікту між зовнішнім і внутрішнім, між суспільно схваленим образом і справжніми емоційними потребами. Значущим у цьому плані є мотив спогаду про Саллі Сетон – фрагмент минулого, що символізує щирість, емоційну автентичність і відсутність соціальних компромісів. Цей епізод, у якому Кларисса згадує момент поцілунку як «найщасливіший момент її життя», функціонує не лише як інтимна ретроспекція, а як індикатор глибокої потреби у свободі вибору, у тому числі сексуального, що надає текстові сміливого феміністського забарвлення.

Крім того, образ місіс Деллоуей демонструє критичне ставлення до одномірності соціальних ролей жінки. Її свідомість, зосереджена на «укладанні квітів», переживає розрив між внутрішньою складністю і зовнішньою поверховістю. Метафора «фігури у порцеляновому сервізі» втілює відчуження від власної суб'єктності, перетворення жінки на декоративний об'єкт. Проте Вірджинія Вулф не зводить свою героїню до образу жертви. Навпаки, вона змальовує її як особистість, здатну до саморефлексії, внутрішнього спротиву і спроби знайти власний простір дії. Організація прийому, хоч і позірно банальна, у такому контексті набуває символічного виміру – як акт інтелектуального і психологічного самоствердження у межах патріархального суспільного устрою.

Відтак образ місіс Деллоуей уможливорює нову концепцію жіночої суб'єктності, яка не зводиться до соціальних ролей і не заперечує складності внутрішнього досвіду. Через техніку внутрішнього монологу, фрагментарну структуру і наративну полівалентність Вірджинія Вулф конструює психологічно достовірну модель модерністської жінки, яка вже не лише функція, а складна, рефлексивна особистість.

На тлі попередніх творів роман Сильвії Плат «Під скляним ковпаком» (1963) виокремлюється особливою інтенсивністю психоаналітичного виміру. У центрі оповіді перебуває Естер Грінвуд – молода жінка, яка намагається досягти успіху в межах американського соціального ідеалу жіночої реалізації середини ХХ століття. Попри очевидні здобутки – стажування у престижному журналі в Нью-Йорку – героїня переживає глибоку кризу, пов'язану з відчуттям порожнечі та відсутністю внутрішнього зв'язку з тим, що вважається успіхом. Її визнання – *«Я мала б бути найщасливішою дівчиною у світі, а натомість не почувалася нічим, крім порожнечі»* – ілюструє драматичну розбіжність між зовнішніми очікуваннями і суб'єктивним досвідом.

Такий розрив демонструє структурну дисфункцію моделі жіночої реалізації, що ґрунтується на відповідності патріархальним шаблонам. Через щільний внутрішній монолог, у якому фіксуються думки, сумніви й емоційні реакції, Сильвія Плат репрезентує психічну напругу, яку породжує неможливість автентичного самовираження. Символіка «скляного ковпака», що задає назву

роману, окреслює межу між зовнішнім світом і внутрішнім життям героїні – бар'єр, який одночасно є прозорим і непроникним.

Психічний розлад, через який проходить героїня роману Сильвії Плат «Під скляним ковпаком», розглядається не лише як клінічна, а й як соціально обумовлена реальність. Естер Грінвуд, опинившись у «скляному ковпаку» – метафорі ізоляції, пригнічення й втраченого зв'язку з життям, – символізує становище багатьох жінок, позбавлених голосу та підтримки. Як вона зазначає: *«Я почувалася наче під скляним ковпаком, задушливо, як муха, що борсається без виходу»*. Ця метафора не лише уособлює досвід депресії героїні, а й натякає на структурну обмеженість жіночого існування у суспільстві, яке стигматизує будь-яке відхилення від норми. Таким чином, Сильвія Плат демонструє не тільки індивідуальний, але й культурний вимір психічних страждань жінки, поглиблюючи розуміння соціальних перешкод для її розвитку.

Важливу роль у формуванні жіночого образу в романі відіграє амбівалентне ставлення Естер до інституції шлюбу. Героїня гостро критикує подвійні стандарти, що дозволяють чоловікам мати сексуальний досвід до шлюбу, в той час як жінки повинні залишатися невинними. Вона зазначає: *«Я не бачила жодної логіки в тому, що дівчина має залишатися невинною, а хлопець – ні»*. Це висловлювання виходить за межі особистої рефлексії і набуває соціального контексту, що виявляється як виражений спротив. Жіночий образ тут формується через критичне осмислення суспільних норм, що обмежують жіночу свободу, і виявляється як певна форма емансипації, яка не має характеру відкритої боротьби, але є глибокою внутрішньою опозицією до існуючих уявлень.

Таким чином, у контексті теми «жіночий образ» роман «Під скляним ковпаком» розкриває новий тип жіночої суб'єктності. Сильвія Плат фокусується на психічних переживаннях героїні, її спротиві нормативному ідеалу та пошуках автентичного «я» за межами соціальних конструктів. Через образ Естер Грінвуд авторка виводить наратив про жінку, що виходить за межі побутових чи романтичних сюжетів і переходить до екзистенційного та політичного самозапиту, що є значущим внеском у літературний дискурс про жіночу ідентичність.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Узагальнення здійсненого аналізу дозволяє стверджувати, що еволюція жіночого образу в класичній зарубіжній літературі відбувається у напрямі зростання рівня суб'єктності жінки, розширення спектра її моральної, інтелектуальної та емоційної самостійності. На прикладі Дездемони у трагедії В. Шекспіра простежується художня артикуляція внутрішньої гідності та етичної цілісності жіночого персонажа, водночас позбавленого соціальних механізмів самозахисту в умовах патріархального тиску. У цьому контексті її образ набуває символічного значення як втілення одночасної сили морального вибору й уразливості перед структурною нерівністю. Натомість образ Елізабет Беннет у романі Дж. Остін демонструє поступове формування нової моделі жіночої поведінки, яка ґрунтується на

критичному мисленні, внутрішній свободі й здатності до автономного прийняття рішень, що засвідчує зрушення від моделі жіночої покори до утвердження особистісної самодостатності. Своєю чергою образ Емми Боварі в романі Г. Флобера ускладнює уявлення про емансипацію, репрезентуючи психологічну внутрішню боротьбу жінки з дисонансом між індивідуальними очікуваннями й соціальними обмеженнями. Такий художній підхід засвідчує зміщення акценту з зовнішньої дії до внутрішньої драми, в якій естетичні ідеали постають у конфлікті з буденністю реального життя. Натомість у романі Вірджинії Вулф «Місіс Делловей» центральною стає внутрішня поляризованість жіночого досвіду: соціально прийнятна роль, що виконується Кларисою, контрастує з її глибокими емоційними сумнівами, ретроспективною тугою за втраченими можливостями і спробою зберегти відчуття власної суб'єктності. Водночас постать Естер Грінвуд у романі Сильвії Плат «Під скляним ковпаком» символізує граничне загострення внутрішнього конфлікту між очікуваннями патріархального суспільства та індивідуальною потребою в самореалізації.

Суміщення цих образів дозволяє відстежити складну динаміку осмислення жіночої ідентичності в зарубіжній літературній традиції – від героїні як об'єкта чоловічих проєкцій до героїні як суб'єкта критичної рефлексії. Зміна моделі жіночого образу свідчить про глибинні трансформації у сприйнятті жінки як носія моральної автономії, культурної активності та екзистенційної цінності в межах художнього дискурсу.

Подальші розвідки доцільно зосередити на вивченні жіночого образу в літературі ХХІ століття з огляду на впливи феміністичних теорій, постколоніального дискурсу та інтерсекційного підходу, що уможливорює ширше осмислення трансформацій жіночої суб'єктності в глобалізованому культурному контексті.

Список використаних джерел

1. Андропова, Л. Г. (2023). Типологія жіночого характеру у світовій літературі: від давнини до розквіту епохи романтизму. Аргументи сучасної філології: свобода та безпека. Матеріали Міжнародної наукової конференції (6–7 квітня 2023 року). Харків. ХНПУ імені Г.С. Сковороди. С. 8-12.
2. Анікіна, І., Мельник, Т. (2024). Гендерна проблематика романів Е. Гілберт. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 35(74). № 2. С 50-54. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/08>
3. Вулф Вірджинія. Місіс Делловей. URL: <https://uabooks.net/reader/102/>
4. Гальчук, О. (2021). Жінка-персонаж і жінка-автор в античній літературі: спроба типології. *Science and Education a New Dimension*, 9 (253). С. 20-25.
5. Колієва, І., Кушова, Т. (2020). Репрезентація образу жінки у літературі постмодерна. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 29. С. 1-14.
6. Марків, А., Манько, Р. (2023). Жіночі образи у новеллах Гі Де Мопассана. *Grail of Science*, 26, 329-333.
7. Накашідзе, І. (2020). Типологія жіночих образів у сучасній жіночій прозі. *Українська жінка у національному та глобальному просторі: історія, сучасність, майбутнє: зб. наук. пр. за матеріалами II Міжнар. наук. форуму (6 листопада 2020 р.)*. Дрогобич. С. 93-101.
8. Плат Сильвія. Під скляним ковпаком. URL: <https://uabooks.net/reader/457/>
9. Brontë Ch. Jane Eyre: An Autobiography by Charlotte Brontë. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/1260>
10. Austen J. Pride and Prejudice by Jane Austen. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/1342>
11. Flaubert G. Madame Bovary by Gustave Flaubert. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/2413>

12. Shakespeare W. Othello, the Moore of Venice. URL: <https://shakespeare.mit.edu/othello/full.html>

УДК 821.111(73)'06-31.09:791

DOI: 10.31652/2786-9083-2025-6(1)-77-87

*Світлана Таратута, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології, перекладу та світової літератури
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID.org/0000-0002-9236-1123
Scopus ID: 58519972100
s.l.taratuta@gmail.com*

*Людмила Прадівлянна, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови та методики її навчання
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID.org/0000-0003-1752-8613
lpdivlianna@vspu.edu.ua*

АНТИТОТАЛІТАРНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОМАНУ Т.ШТРАССЕРА «ХВИЛЯ» В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ ЛІТЕРАТУРИ ТА КІНО

Мета роботи – дослідження становлення тоталітарного суспільства, механізмів його впливу на особистість в романі Т.Штрассера «Хвиля» та двох кіноверсіях.

У дослідженні використані компаративний, історико-описовий методи та метод культурологічного аналізу.

Акцентована документальна основа твору, багатоступінчаста історія його написання. Досліджено стрічку 1981 р. американського кінорежисера А. Грассхоффа, новелізацією якої став твір Т.Штрассера, а також екранізацію твору 2008 р. німецьким кінорежисером Д. Ганзелем.

Твори різних видів мистецтва в роботі розглянуті в контексті діалогу між літературою та кіно. Вивчено характер взаємодії між зазначеними видами мистецтва в діахронному розрізі. Приділено увагу класифікаціям кіноадаптацій літературних творів.

Проведено порівняльний аналіз документальної розповіді американського вчителя, який 1967 р. провів соціально-психологічний експеримент із своїми учнями, короткометражного фільму, який відтворив зазначений експеримент, роману Т.Штрассера та його екранізації. Аналіз творів різних видів мистецтва та документальної основи проведено під кутом зору вивчення та порівняння хронотопу, образної системи та сюжетних особливостей.

В рамках дослідження хронотопу проаналізовано, як вплинула на актуалізацію проблем зміна часу та місця дії. Розглянуто трансформацію художніх образів у досліджуваних творах та простежено пов'язану з нею зміну ідейного навантаження кожного з образів. Проаналізовано відмінності фіналів роману Т.Штрассера та двох кіноверсій в контексті проблематики досліджуваних творів. Простежено аудіовізуальні засоби втілення ідей твору в кінострічках. Зроблено висновки щодо механізмів функціонування тоталітарного режиму та його впливу на окрему особистість. Проаналізовано проблеми відповідальності, людини і натовпу, засобів маніпуляції людською свідомістю, знеособлення тощо. Простежено причини актуальності досліджуваних творів.

Ключові слова: екранізація, новелізація, тоталітарний режим, маніпуляція свідомістю, Голокост, авторитарна система, ідея рівності, ідейне навантаження, система образів, компаративний аналіз.